

SAVAŞ KURALLARI AÇISINDAN HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDE DOĞAL VE FİZİKİ YAPININ MASUNİYETİ

Yunus MACİT*

ÖZET

İslam nazarında savaş, ordunun dilediği şeyleri serbestçe yağmalayıp dilediği yerlere baskın düzenleyeceği kanlı bir oyun değildir. İslam'da savaş, bir milletin veya bir grup insanın diğer insanlar üzerinde gerçekleştirmeyi düşündükleri zulüm ve haksızlıklara engel olmaktır. Bu nedenle, savaşta şahsi çıkar, ırk asabiyeti, maddi menfaat, öç alma ve sömürü gibi insanlık dışı duygular etkili olmaz. Savaş esnasında, zorunluluk arz etmedikçe düşmana ait olan hayvanlara, ağaçlara, ziraat alanlarına, sivil ve dini mekânlara zarar vermek amaçlanmamıştır. Netice olarak, Hz. Peygamber uygulamalarıyla dini ve kültürel varlıklar, mamur yerler harap olmadan, kısacası dünya ateşe verilmeden de savaşın olabileceği göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Barış, Savaş, Merhamet.

ABSTRACT

THE ENVIRONMENTAL AND PHYSICAL PROTECTION IN THE PROPHETIC SUNNAH IN THE CONTEXT OF THE WAR RULES

The Environmental and Physical Protection in the Prophetic Sunnah in the Context of the War Rules

According to Islam, the war is not a bloody game, in which the army can freely get whatever it wishes or whatever it grasp willingly. On the contrary, the war in Islam is a condition of disapproval but anyhow it can be irresistible one in emergent necessities. The war in Islam is to prevent people from doing cruelties and injustice against another people. Therefore, non-humanistic emotions such as individual interests, racism, material inter-ests, and sense of revenge can not be effective at war. During the war time, in Islam; animals, trees, agricultural fields that belong to the enemy or certain places belonging to the religious and civil purposes of enemy can not be damaged off. In conclusion, Prophet Mohammad, with His practices, approved it as being carried out without de-destroying the sacred, cultural beings and well-built places, and in short, without burning up the whole world.

Keywords: Islam, Peace, War, Mercy..

Giriş

Tarih boyunca insan ölümlerinde, doğal ve fizikî yapının bozulmasında etkili olmuş faktörlerden birisi savaşlardır. İki ayrı devletin

* Yrd. Doç. Dr., K.T. Ü. Rize İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. e-posta: ymacit@ktu.edu.tr, Yunusmacit55@hotmail.com

veya devletler topluluğunun silahlı çarpışması anlamına gelen savaşın tarihi çok eski olup ilk zamanlardan beri bilinmektedir. Savaş, faklı düşünce ve sistemlerde yapılış amacı değişik olsa da etkisi ve uygulanışı çoğu zaman birbirine yakın olmuştur.

Düşmanlık, menfaat, çekişme vb. nedenlerle ortaya çıkan savaşlar, özellikle çağımızda nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların denemesi ve kullanımı, insanları öldürme yanında doğal ve fizikî yapının olumsuz etkilenmesine ve büyük iklim değişikliklerine sebep olabilmektedir.¹ Hatta karşı tarafın silahlarını yok eden başarılı bir ilk nükleer hamle bile intihar etmek demektir. Artık bugünün tehdit biçimleri, "benim kazandığımı, sen kaybedersin" durumundan daha çok, "ya hepimiz beraber kazanırız, ya da hepimiz beraber kaybederiz" şeklindedir.²

Tarihi bilgiler İslam'ın tebliğ edilmeye başlandığı dönemde milletler arasında savaş hususunda açık seçik herhangi bir farkın olmadığını göstermektedir. Yahudilerce savaş, düşman görüntüsü veren her şeyi yok etmek, kökünü kurutmaktır. Sözelimi Tevrat'ta "... O şehrin ahalisini mutlaka kılıçtan geçireceksin, onu ve onda olan her şeyi ve hayvanlarını tamamen yok edeceksin. Ve onun bütün çapul malını sokağın ortasına yığacaksın ve şehri ve bütün çapul malının hepsini Allah'ın Rabbe yakacaksın"³ denilmektedir. Bugün elimizde bulunan Yahudi kitapları savaş, yağma, zulüm, gaddarlık, hakaret ve soykırım haberleriyle doludur.⁴

İncil nüshalarında ise savaş konusunda şiddet içermeyen en pasif davranışlardan en acımasızına varıncaya kadar geniş bir yelpazede farklı anlayışlar görülmektedir. İsa Mesih bir taraftan insanlığa örnek olacak ahlaki ilkeler belirleyip barışa davet ederken,⁵ öte taraftan inanç uğruna savaş dâhil mücadeleyi vermeyi de meşru bir platforma oturtmuş gözükmektedir.⁶

İlk üç asırda Roma hâkimiyeti altında (Pax Romana) savaş konusunda pasif kalan Hıristiyanlar, Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlaşması ile beraber, -örneğin Aziz Eusebius'da olduğu gibi- savaşları meşru ve kutsal gören öğretileri benimsemişlerdir. Bir diğer kilise

¹ Görmez, Kemal, *Türkiye'de Çevre Politikaları*, Ankara 1991, s. 25-26.

² Jonathon Porritt, *Yeşil Politika*, Çev. Alev Türker, İstanbul 1989, s. 144, 156. 1945'lerden 1984'lere kadar meydana gelen 130 civarındaki bölgesel çatışma ve savaşlarda kullanılan konvansiyonel silahlar sonucu zarar gören doğal ve fizikî yapının miktarı bile tespit edilemezken, olabilecek bir nükleer ve kimyasal savaşta ortaya çıkacak kayıpları tahmin etmek hiç mümkün değildir. bk. Görmez, *Türkiye'de Çevre Politikaları*, s. 26.

³ *Kitabı Mukaddes*, Tesniye, bab 13. Ayrıca bk. Tesniye, bab 20.

⁴ Herbert Lockyer (Editör), "War, Warfare", *Nelson's Illustrated Bible Dictionary*, New York 1986, s. 1092-1093.

⁵ *Kitabı Mukaddes*, Matta, 5: 9, 39; Luka, 12: 27, 35.

⁶ *Kitabı Mukaddes*, Matta, 10: 34; Luka, 12: 49, 51.

babası Aziz Augustine ise savaşla ilgili olarak, adaletin tesis edilip barışın yeniden sağlanmasıyla kaydıyla ve meşru bir hükümdarın otoritesinde olmasını da öngören bir dizi kurallar tespit etmiştir.⁷ Ancak insanlık tarihinde hiçbir dava için Hıristiyanlık yolunda dökülenler kadar kan akıtılmamıştır. Hıristiyanlar Endülüs'te, Müslümanlara ve Yahudilere zulüm ve işkencenin en kötüsünü ve en çirkinini uygulamışlardır.⁸

Cahiliyye döneminde Arap orduları, girdikleri yerlerin mahsullerini telef etmek, tarlalarını tahrip etmek, kasaba halkını öldürmek ve yangına vermek gibi tavırlar sergilemişlerdir.⁹ Ancak İslam, böyle bir uygulamayı "fesat" olarak niteleyip şiddetle yasaklamıştır.¹⁰ Bununla birlikte savaş ve çarpışma, dünyada zulüm, fitne, fesat ve tuğyan ortaya çıktığı takdirde zararın önlenmesi için yerine getirilmesi gereken bir görev olur.¹¹ Nitekim Hz. Peygamber "Düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz. Allah'tan esenlik dileyiniz. Fakat onlarla karşılaşacak olursanız da sabrediniz ve biliniz ki cennet kılıçların gölgesi altındadır"¹² buyurmaktadır. İşte bu sebeptendir ki, İslam'da asıl olan barıştır. Savaş ise bir istisnadır ve -insanlığın hedefi olan- barışı temin etmek ve devam ettirmek için bir zorunluluk olarak ortaya konulur. İslam'da bütün çeşitleriyle savaş, her türlü dünyevi hedef ve gayeden; şöhret, üstünlük ve baskı sağlamak; mal, servet ve ganimet elde etmek arzusundan; kişisel veya ulusal intikam ya da düşmanlık gibi bütün hedeflerden arınmıştır.¹³ Müslümanların savaş esnasında uymaları gereken bir takım kurallar vardır. Zira Hz. Peygamber "Öldürme yöntemi yönünden insanların en iffetlisi (merhametlisi) iman

⁷ R. G. Clause, "War And Peace", *New Dictionary of Theology*, Leister 1996, s. 714-716.

⁸ Vehbe Zuhayli, *İslam Hukukunda Savaş*, Çev. İsmail Bayer, İstanbul 1996, s. 34-36.

⁹ İslam'ın tebliğ edilmeye başlandığı dönemdeki milletlerin savaş anlayışları hakkında geniş bilgi için bk. Mevdüdi, *Cihad, İslam'da Savaş Hukuku*, Çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1992, s. 205- 249; Seyyid Süleyman en-Nedvi, *Asr-ı Saadet Peygamberimizin Tebliğat ve Talimatı*, Çev. Ali Genceli, Hazırlayan Eşref Edib, İstanbul 1984, IV, 211; 252; 263-264; 267; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslam (İslam'ın Doğuşu)*, Çev. Ahmet Serdaroglu, Ankara 1976, s. 37; Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, I, 134; Marshall G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni*, Çev. Heyet, İstanbul 1993, I, 132-133.

¹⁰ Bakara, 205; Buhârî, *Tefsîr* 33. Habeşistan'da, muhacirlerin sözcüsü Hz. Cafer'in Necâşi huzurunda cahiliyye döneminde yapılanlarla ilgili olarak söyledikleri için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 291; İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebevîyye*, I, 359-360.

¹¹ Mevdüdi, *Cihad*, s. 250; Muhammed Hamidullah, *İslam'da Devlet İdaresi*, Çev. Hamdi Aktaş, İstanbul-1998, s. 199-198.

¹² Buhârî, *Cihad* 22, 156; Müslim, *Cihad* 20; Ebû Dâvûd, *Cihad* 89; Tirmizî, *Fedâilu'l-cihad* 23.

¹³ Mâlik, *Cihad* 43; Buhârî, *Cihad* 15; *Hums* 10; *İlim* 25; *Tevhid* 28; Müslim, *İmaret* 149; Ebû Dâvûd, *Cihad* 24, n. 2515-2517; Tirmizî, *Cihad* 16, n. 1646; Nesâî, *Cihad* 21; 46; İbn Mâce, *Cihad* 13, n. 2783.

sahipleridir"¹⁴ buyurmaktadır. Çünkü müslümanlar bir şefkat ve merhamet timsali oldukları için harpte ellerine geçen düşmanları öldürürken dahi, onun organlarını keserek onu dayanılmaz işkencelere tabi tutmaktan son derece kaçınırlar.

Hız. Peygamber bir yere ordu veya seriyye gönderirken onlara savaşta takip etmeleri gereken hususlarla ilgili emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. Onun savaşta yapılmamasını tavsiye ettiği şeyler arasında çocukların, kadınların¹⁵ ve yaşlıların öldürülmemeleri, müslümanların yakılmaması,¹⁶ kiliselerin yakılmaması,¹⁷ ağaçlara zarar verilmemesi, hurma ağaçlarının yakılmaması ve ihtiyaç dışı hayvanların kesilmemesi¹⁸ dikkat çeker. Hız. Ebû Bekir ise Suriye'ye Yezid b. Ebû Süfyan kumandasında birlikler gönderirken, ona şu tavsiyelerde bulunmuştur: "...Sana şu on şeyi tavsiye edeceğim: Kadın, çocuk ve ayakta zor duran ihtiyarı öldürme, meyve veren ağaçları kesme, mamur binaları yıkma, koyun ve develeri sadece yemek için kes, arıları yakma, kovanları tahrip etme! İhanet etmeyin ve korkaklık göstermeyin!"¹⁹

Hız. Peygamber tarafından değişik vesilelerle dile getirilen ve Hız. Ebû Bekir tarafından da savaşla ilgili olarak ordu komutanına tekrarlanan bu emirler, bize savaşın kendi içinde uyulması gereken kuralları bulunduğunu göstermektedir. Savaşla ilgili olarak Hız. Peygamber'in sünnetinde öngörülen doğal ve fizikî yapının masuniyetine yönelik olan tavsiyeleri/kuralları aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

¹⁴ Ebû Dâvûd, *Cihad* 120, n. 2666.

¹⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut 1403/1983, V, 408 n. 9747; İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad 1409, VI, 487, n. 33112; 33115; 33117; Müslim, *Cihad* 24, 25; Ebû Dâvûd, *Cihad*, 82, n. 2614.

¹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, Beyrut-1986, I, 87, n. 115; I, 212, n. 340; I, 311, n. 514; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-avsât*, thk. Tarık b. İvâdullah vdğ., Kahire 1415, IV, 268, n. 4162. Müslümanlar savaşta öldürülenlerin el, ayak, burun vb. uzuvlarının kesilmek suretiyle işkenceye uğratılmasıdır.

¹⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, V, 220, n. 9430

¹⁸ Saïd b. Mansûr, *es-Sünen*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Hind 1982, II, 183, n. 2384; Ebu Dâvûd, *el-Merâsîl*, thk. Şuayb el-Arnâût, Beyrut 1408, s. 239, 364.

¹⁹ Mâlik, *Cihad* 3. Ayrıca bk. Abdurrezzâk, *el-Musannef*, V, 199, n. 9375; ¹⁹ Saïd b. Mansûr, *es-Sünen*, II, 183, n. 2383; İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, VI, 483, n. 33121. Bazı rivayetlerde benzer bir tavsiyenin Mûte gazasında orduyu yolcu ederken Seniyye'tül-Vedâ'da Hız. Peygamber'in de dile getirdiği belirtilmektedir. Bkz. Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğazi*, neş. M. Jones, London 1965-1966, II, 758; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Yusuf Abdurrahman Mar'aşlı, Beyrut 1413/1992, IX, 85, 91.

H. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fizikî Yapının Masuniyeti

1. Yağma ve Talan Yasağı

İslam'da savaşın gayesi ganimet elde etmek, yağma ve talanda bulunmak değildir. Bir ayette Müslümanlar, kendilerine haksızlık ve zulüm yaparak Mescid-i Haram'dan alıkoyan düşmanlara karşı hak ve adaletten ayrılmamaları ve zulümle misillemede bulunmamaları hususunda uyarılmışlardır.²⁰ Hz. Peygamber ise savaş esnasında ve özellikle barış yapıldıktan sonra Müslüman askerlerinin taşkınlık yapmalarını yasaklamış, özellikle yaşlı, çocuk ve kadınların güvenliğine dikkat edilmesini istemiştir.²¹ Dolayısıyla, savaş ile düşmanın tecavüzü önlenirken, zaruret sınırını geçmek doğru değildir. Nitekim Hayber gazasında barışın yapılmasından sonra bazı Müslüman askerlerinin haddi aşarak yağma ve talana başladıkları Yahudilerin lideri tarafından "Ya Muhammed, sizlerin eşeklerimizi kesip meyvelerimizi yemek ve kadınlarımızı dövmek hakkınız var mı?" şeklinde şikâyet konusu edildiğinde, Hz. Peygamber derhal askerlerin toplanmasını emretmiş, onlara "Şüphesiz Allah, onlar size üzerlerindeki (cizye ve harac mükellefiyetini) verdikleri takdirde Kitap ehlinin evine izinsiz girmenizi, kadınlarını dövmenizi ve onların meyvelerinden yemenizi helal kılmamıştır."²² diyerek yaptıklarının doğru olmadığını uyarısında bulunmuştur. Yine o, bir savaş yolculuğu esnasında askerlerden birisinin haksızca bir kuzu alıp yemek üzere hazırladığından haberdar olunca gelerek kabı ters yüz etmiş ve "Şüphesiz yağma, meyteden (leşten) daha az haram değildir"²³ buyurarak tepkisini ortaya koymuştur. Hayberli bir Yahudi'nin çobanlık yapan zenci kölesi İslâmiyet'i kabul edip Hz. Peygamber'e gelmişti. Çoban gütmekte olduğu efendisine ait koyunları ne yapması gerektiğini sorduğunda, Hz. Peygamber ona sürüyü sahibinin bulunduğu kaleye doğru sürmesini ve serbest bırakmasını emretmiştir. Çoban da böyle yapmış ve sürü de gidip kaleye girmiştir.²⁴ Hz. Peygamber burada sürüye el koymayı veya zarar vermeyi düşünmemiştir.

H. Peygamber'in yağma ve talan yoluyla zorla alınan şeyleri yasakladığını belirten başka hadisler de vardır.²⁵ Sözelimi Abdurrahman b. Semure'nin bir savaş sonrasında insanların elde edilen ganimetleri bölüşülmeden önce yağma etmeleri üzerine hemen

²⁰ Mâide, 2, 8.

²¹ Ebû Dâvûd, *Cihad*, 82, n. 2614.

²² Ebû Dâvûd, *İmâre* 33, n. 3050.

²³ Ebû Dâvûd, *Cihad* 128, n. 2705.

²⁴ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, III, 344-345.

²⁵ Bk. Buhâri, *Mezalim* 30.

ayağa kalkıp: "Hz. Peygamber'in yağmalamayı yasakladığını duydum"²⁶ diye müdahale ettiğini görmekteyiz.

Hz. Ömer Câbiye'de bulunduğu sırada bir zimmi gelerek kendisine, üzüm bağlarını yağmalamakta Müslümanların adeta yarış içinde olduğunu bildirmiş, durumu tahkik eden Hz. Ömer de Müslümanların açlık sebebiyle zimmilerin malından aldıklarını öğrenmiş ve bunun üzerine bağ sahibine üzümün kıymetinin ödenmesini emretmiştir.²⁷ Ebû Hüreyre de gazaya çıkmak isteyen bir kişiye "sakın ekinleri çiğneyip (hasara uğratmayasın), kumandanın izni olmadan bir tepeye çıkmayasın. Sakın ben gaziyim diyerek ehl-i zimmetin malından bir veya iki torba ot almayasın" diye tavsiye etmiştir. Adam daha sonra İbn Abbas'a rast geldiğinde o da kendisine aynı şeyleri söylemiştir.²⁸

Şu halde savaş, ordunun dilediğini serbestçe öldüreceği, dilediği şeyi serbestçe yağmalayıp dilediği kimseye hücum edip baskın yapacağı kanlı bir oyun değildir. Her hangi bir bölgeye egemen olduktan sonra savaşçılar diledikleri kimsenin malını talan edip servetini elinden zorla alamazlar. Diledikleri her an düşmanı yok edip ortadan kaldırmak için uygun görecekları her şeyi işleyemezler. Hatta komutanın izni olmaksızın herhangi bir asker, düşman arazisindeki bir ağacın meyvelerini koparmak hakkına dahi sahip değildir.²⁹

2. Yıkma ve Yakma Yasağı

Kur'an-ı Kerim'de "Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın. Sakın aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez"³⁰ buyrulmaktadır. Hasan el-Basrî'ye göre bu ayetteki aşırı gitme yasağının kapsamı içinde gereksiz yere ağaçları yakıp hayvanları öldürmek gibi şeyler de yer almaktadır.³¹

Müslümanların savaş esnasında sadece zorunlu hallerde ve gerekli olduğu kadar kaba kuvvet kullanmalarına izin verilmiştir.³² Düşmanın direncini kırmak ve zafer elde etmek için savaş vasıtalarından herhangi biri kullanılabilir; her türlü silaha, bu arada düşmanlar sahip olduğu için düşmanın sahip olduğu silahlardan daha tesirlilerine sahip olunabilir. Hatta Kur'an'ın "kuvvet hazırlama"³³ emrini yerine getirmek ve bu konuda caydırıcı olabilmek için konvansiyonel, nükleer ve biyolojik silahlar edinilebilir. Ancak Müs-

²⁶ Ebû Dâvûd, *Cihad*, 128, n. 2703.

²⁷ Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbu'l-Emvâl*, Çev. Cemalettin Saylık, İstanbul 1981, s. 187.

²⁸ Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, s. 186.

²⁹ Mevdûdî, *Cihad*, 281-282.

³⁰ Bakara, 190.

³¹ Muhammed Ali Sâbûnî, *Revâi'u'l-beyan tefsîru âyâti'l-ahkâm mine'l-Kur'an*, Dimeşk 1996, I, 216-217.

³² İbn Arabî, *Tefsîr*, I, 148; Kurtubî, *Tefsîr*, II, 350.

³³ Enfâl, 60

lûmanlar, gerekmedikçe bir savaşta kitle imha silahlarını, doğal ve fizikî yapıda değişikliklere yol açabilecek teknikleri -misilleme veya daha büyük bir zararı önleme amacı dışında- ilk kullanan taraf olmamalıdır. Başka silah ve vasıtalarla zafer kazanılması mümkün olabilecekse, ateşli silahlar kullanmak, İmam Şâfiî, Mâlik ve Süfyan es-Sevrî tarafından pek hoş karşılanmamıştır.³⁴ Hz. Ömer ve bazı sahâbiler göre düşmanı ateş ile yakmak ve ona ateş atmak uygun değildir. Ama düşman bunu kullanırsa aynı şekilde karşılık verilebilir.³⁵

Simdi savaş esnasındaki yıkma ve yakma yasağının korumayı hedeflediği hususları şu alt başlıklar altında inceleyelim:

a. Dinî Mekânların Durumu

İslam'da savaş ile gerçekleştirilmek istenen hedeflerden birisi de yeryüzünde fesadın önlenmesi,³⁶ çeşitli dinlere ait ibadethanelerin korunması,³⁷ yani dinî ve kültürel varlıkların muhafaza edilmesidir. İçinde kutsal toprakların, havra ve manastır gibi ibadet yerlerinin çok olduğu Suriye tarafına gönderilen ordulara Hz. Peygamber'in din adamlarının öldürülmesini yasaklayan talimatlar vermesi dikkat çekicidir. Hz. Ebû Bekir'in ordu komutanına tavsiyeleri de dikkate alındığında, savaşla ilişkileri olmayan din adamlarına ve onların ibadethanelerine zarar verilmemesinin öncelikli olarak istendiği görülmektedir. Bu, "Eğer Allah insanların bir kısmını bir kısmı ile defetmeseydi, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan mescitler yıkılırdı"³⁸ ayetine uygun düşmektedir. İbadethanelerin yıkılmasının dinî ve kültürel varlıkların tahribatı olacağı unutulmamalıdır.

Dinî mekânların korunmasına yönelik talimatlar lafta kalmamış, uygulama haline de getirilmiştir. Sözelimi Arapların çoğunluğunun İslam'ı kabul ettikleri bir ortamda, Müslümanlara karşı hiçbir başarı elde etme şansları olmayan Necran halkı canlarına bir zararın gelmesinden korkmuşlar ve barış isteği ile liderlerini Medine'ye göndermişlerdi. Onların liderleriyle Hz. Peygamber arasında şöyle bir anlaşma akdedilmiştir. Özetle; "Necranlılara ve onlara bağlı olanlara canları, dinleri, arazileri, malları, ticaret kervanları ve timsalleri (yani haç'lar, heykeller vb. kiliselere konulan şeyleri) Allah'ın himayesi ve Resulünün koruması altına alınmıştır. Onların haklarından ve timsallerin-

³⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Darü'l-kütübî'l-ilmîyye 1403/1983, I, 447; İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, Beyrut, 1404/1984, X, 494.

³⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 447.

³⁶ Bakara, 251.

³⁷ Hacc, 40; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 300.

³⁸ Hacc, 40.

den hiçbir şey değiştirilmeyecektir...."³⁹ Bu anlaşmanın Müslümanların hiç zorlanmadan çok daha fazla avantaj elde edebilecekleri şartlar altında yapılmış olması konuya verilen önemi göstermektedir.

Müslümanların savaşta bile, her din adamına kendi dinini uygulama ve inançlarının gereklerini yerine getirme konularında tam bir hürriyet verdikleri ve böylece insan haklarına büyük saygı göstermiş oldukları tartışma götürmez bir gerçektir. Hz. Peygamber'in Hayber ganimetleri arasında ele geçirilen Tevrat nüshalarını imha etmeyerek sahiplerine geri verdiği bilinmektedir.⁴⁰

Hz. Ömer bir gün namaz vakti geldiğinde yakında bulunan bir kilisede namazını eda edebileceği söylendiği halde, yalnızca namaz kılacak olduğu kilisenin ileride Müslümanlar tarafından mescide çevrilerek bölge halkına zulmedilmesinden korktuğu için orada namazı kılmamıştır.⁴¹ Yine Hz. Ömer, hicretin 16. yılında, bir barış anlaşması imzalamak için gittiği İllia'da toprak yığını altında kalmış olan bir Havrayı kendi elleriyle temizleyip ibadete açmıştır. Hz. Ömer, burada toprağa gömülü yalnız üst kısmı görünen bir yapı görmüştü. Yanındakilerden bunun eskiden bir havra olduğunu, Bizanslılar tarafından toprağa gömüldüğünü öğrendiğinde Hz. Ömer, derhal toprağı elleriyle eteğine doldurarak biraz ileriye götürüp bırakmaya başlamıştır. Derken, ordusu da Ömer'i izlemeye başlamış ve çok kısa bir zaman sonra tamamen ortaya çıkan bu havra, çalışmalara devam edilerek Yahudilerin ibadet yapabilmeleri için uygun bir duruma getirilmiştir.⁴²

Bir başka örnek de Şam'daki büyük Ümeyye Camisi ile ilgilidir. Hıristiyanlar, bu caminin genişletilmesi maksadıyla kiliselerinin işgal edildiğini kendisine şikâyet ettiklerinde Ömer b. Abdülaziz, caminin kiliseye ait kısmının yıkılmasını ve orada kilisenin yeniden yapılmasını emretmiştir. Fakat Hıristiyanların kendileri tazminatla zararlarının karşılanmasını kabul etmişler ve mesele böylece halledilmiştir.⁴³ Bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere, içinde ibadet yapılan mekânların herhangi bir gerekçeyle zarara uğratılmaları tasvip edilmemektedir.

b. Sivil Mekânların Durumu

Normal şartlarda ihtiyaca bağlı olarak insanların evlerini yıkmalarında her hangi bir sakınca yoktur. Savaş şartlarında düşmanın bu

³⁹ Belâzûrî, *Futûhu'l-Buldân*, s. 87-88.

⁴⁰ Hamidullah, Muhammed, "İslam Devletler Genel Hukukunun Başlangıçtaki Teori ve Pratiği", *İslam Hukuku Etütleri*, Çev. Kemal Kuşçu, (s. 115-146), İstanbul 1984, s. 126; Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 595.

⁴¹ Talat Sakallı, *Hadislerle İslam'da Hoşgörü ve Kolaylık*, İzmir 1996, s. 134.

⁴² Taberî, *Târîh*, IV, 438-439; Ebû Zehra, *İslam'da Savaş Kavramı*, s. 82. Kudüs'teki kutsal kaya ile ilgili benzer bir rivayet için bk. Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, s. 190.

⁴³ Muhammed Hamidullah, "İslam'da Gayri Müslimlerin Durumu", *İslam Anayasa Hukuku*, (s. 208-223), Çev. Mustafa Sabri Küçükaşçı, İstanbul-1995, s. 219.

yerleri kale veya siper olarak kullanıp bunlarla üstünlük sağlama çabası söz konusu ise binaların bir savaş taktiği olarak yıkılıp yakılması meşru görülmektedir.

Nitekim Müslümanlar Hz. Peygamber'in emirlerine uyararak Beni Nadir oymağının evlerini yıkmışlardır. Bu hususa Kur'an'da: "Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem müminlerin elleriyle harap ediyorlardı..."⁴⁴ ayetiyle işaret edilmiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber'in, Taif'te ordu kumandanı Mâlik b. Avf'a ait sarayın yakılmasını ve Sakif'teki bir kalenin mancınıkla yıkılmasını emrettiği rivayet edilmektedir.⁴⁵

Hz. Peygamber'in Beni Nadir'e ait binaların yıktırılmasını emretmesi onların evlerini kale gibi kullanmaları ve bu evlerin "istihkâm" vazifesi görmesinden dolayı olmuştur. Sırtlarını buralara dayayıp emin şartlar altında, hiç durmadan Müslümanlara saldırmışlardır. Bundan dolayı düşmanları yakalayabilmek ve güçlerini azaltmak için bu evlerden bir kısmının yıkılması zorunlu olmuştur.⁴⁶ Hz. Peygamber de onlarla evlerinde ve kalelerinde mevzilenmiş oldukları halde çarpışmayı uygun görmemiş, bunun üzerine Müslümanlar en yakın Yahudi ev ve kalelerini yıkmaya, hurma ağaçlarını yakıp kesmeğe başlamışlardır.⁴⁷

Nadir oğulları Yahudileri, Müslümanların yıkmadığı evlerini de, Müslümanlar oturmasın diye kendi elleriyle yıkmışlar,⁴⁸ evlerin direklerini devirip tavanlarını göçürmüşlerdir. Duvarlarını delik deşik etmişler, ağaçlarını söküp onları oturulamaz hale getirmişlerdir.⁴⁹

Sakif kalesinde ise kuvvetli siper kurmuş olan düşmanların mutlaka dışarı çıkarmak gerekli olmuştur. Çünkü saldırgan, amansız ve insafsız Sakif halkı ile eşit şartlar altında vuruşabilmek için kalenin yıkılması kaçınılmaz bir hal almıştır. Dolayısıyla bu hareket askeri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.

Mâlik b. Avf de Sakiflilerin kalesinde onlarla işbirliği yapmakta olup köşkünü de boşaltmıştı. Hz. Peygamber bu durumu öğrenince onun köşkünün yakılmasını emretmiştir.⁵⁰ Bu yıkım emriyle Taif'te kale komutanlığı yapan Malik b. Avf'in psikolojik olarak çökmesi a-

⁴⁴ Haşr, 2.

⁴⁵ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, IV, 125; Taberî, *Târîh*, III, 324.

⁴⁶ Serahsi, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, thk. Salahuddin el-Müneccid, Kahire, ts. I, 52-53.

⁴⁷ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve ve ma'rifetü ahvâli Sahibi's-şerîâ*, thk. Abdulmu'tî Kal'acı, Beyrut 1405/1985, III, 181, 358; Serahsi, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I, 53.

⁴⁸ Haşr, 2; Ebû Dâvûd, *Harac* 22-23, n. 3004.

⁴⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Beyrut-1414/1993, VIII, 70; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefis*, I, 461-462.

⁵⁰ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, IV, 125; Taberî, *Târîh*, III, 133.

maçlanmıştır.⁵¹ Zira Mâlik b. Avf, Tâif'e varmış, Tâiflilerin muhasara edileceklerini düşünerek hazırlanmış, kalelerini onarmış ve kale içinde de yeteri kadar yiyecek toplamış olduklarını görünce oraya yerleşmiştir.⁵²

Görüldüğü üzere savaş esnasında düşmana ait sivil mekânlara zarar vermek tek amaç olarak hiçbir zaman düşünülmemiştir. Bilakis herhangi bir zorunluluk olmadığında bu yerlere zarar verilmemesi esas kabul edilmiştir.

c. Ağaçların ve Hububatın Durumu

Bariş zamanında lüzumsuz ve ifsada yönelik olmaması şartıyla ihtiyaç oranında ağaçların kesilebileceği hususunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Nitekim Enes b. Mâlik'ten, Hz. Peygamber'in Mescidi'n-Nebevî'nin yerinde bulunan ağaçların kesilmesini emrettiği ve bu emrin yerine getirildiği rivayet edilmektedir.⁵³

Savaş halinde ağaçların ve hurma fidanlarının sökülmesinin veya yakılmasının yasaklandığını belirten hadislerle daha önce değinmiştik. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in bunların yapılmasını emrettiğine dair rivayetler de vardır.

a) Hz. Peygamber Tâif kuşatması esnasında asmaların kesilmesini emredip de bu emir uygulanmaya başlanınca önceden şımarıklık yapıp rest çeken Süfyan b. Abdullah es-Sakafi "Ya Muhammed! Mallarımızı niçin kesiyorsun? Bizi yenersen ya onu alırsın, ya da dediğin gibi Allah'ın rızasını ve akrabalık hakkını gözetir, bize bırakırsın", diyerek seslendi.⁵⁴ Hz. Peygamber de "Ben, bağınızı Allah'ın rızasını ve akrabalık hakkını gözeterek bırakıyorum" buyurdu. Asmaları daha fazla kestirmekten vazgeçti.⁵⁵

Bu olay şu şekilde de nakledilmektedir: Hz. Peygamber Sakiflileri kızdırıp, bezdirip boyun eğdirmek için her askerin meyvesi yenmeyen ağaçlardan beşer tane kesmesini emretmiş; bunun üzerine onlar "malları bozup, dağıtıp mahvetmeyiniz. Onlar ya bize kalır, ya da sizin olur!" diyerek seslenmişlerdir.⁵⁶

b) Benî Esved b. Mes'ûd, Tâif'e epeyce uzak bir mesafede bulunan ve kendilerine ait olan üzüm bağlarının kesilmemesi için Ebû

⁵¹ Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I, 54-55.

⁵² Belâzûrî, *Futûhu'l-Buldân*, s. 74.

⁵³ Tayâlisî (ö. 204/819), *Müsned*, Beyrut ts. s. 277, n. 2085; Ahmed, *Müsned*, III, 123; Buhârî, *Salat*, 48; Müslim, *Mesâcid* 9.

⁵⁴ Vâkidî, *Megazi*, III, 928.

⁵⁵ Vâkidî, *Megazi*, III, 928. İbn Hacer, *el-İsâbe*'de, Hz. Peygamber'in Ya'lâ b. Mürre b. Vehb'e Sakif'in üzümlerinin kesilmesini emrettiğini, onun da bu emri yerine getirdiğini bildirmektedir. bk. İbn Hacer, *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*, thk. Ali Ahmed el-Bicâvî, Beyrut 1412/1992, VI, 687, n. 9368.

⁵⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 84.

Süfyan ile Muğire b. Şu'be'den Hz. Peygamber nezdinde aracı olmalarını rica etmiş, o mülklerden güçlkle geçim sağlayabildiklerini, kesilmesi halinde tekrar onarılamayacağını bildirmişti.⁵⁷ Ebû Süfyan ve Muğire b. Şu'be gelip Hz. Peygamber ile konuşmuşlar, O (sav) de Esved oğullarının bağlarını bırakmış, onlara dokundurtmamıştır.⁵⁸

Konu ile ilgili rivayetlerdeki farklılıklar dolayısıyla İslam âlimleri, savaş esnasında ağaçların yok edilmesinin meşru olup olmadığı konusunda bir fikir birliğine varamamışlardır.⁵⁹

Savaş halinde ağaçların ve zirai ürünlerin yok edilip edilemeyeceği hakkında görüş belirtilirken, söz konusu bitkilerin bazı nitelikleri önem arz etmiştir.⁶⁰ Şöyle ki;

1. Yok edilmesi gerekli olanlar:

Düşman kalelerine yakınlığından dolayı Müslümanların buralara ulaşmalarını engelleyen ağaçlar ve ürünlerdir.

2. Yok edildiği takdirde Müslümanların zarara uğrayacağı kısım:

Bu kısım, yok edildiği takdirde, meyvelerinden, gölgelerinden, hayvanların yiyeceklerini teminden mahrum kalınması ve düşmanın misillemede bulunması ihtimalinin var olduğu kısımdır. Bu kısmın yok edilmesinde Müslümanların zararı söz konusu olduğu için haramdır.

3. Bu iki kısmın dışında kalanlar:

Bu kısmın özelliği, yok edilmesiyle bırakılması arasında fark olmayışıdır. Bu bitkileri yok etmede sadece düşmanı kızdırmak ve zarar vermek söz konusudur. Bunların yok edilip edilmemesi hususunda iki görüş vardır:

a. Bu tür bitkileri yok etmek caiz değildir. Çünkü Ebû Bekir ordunun başına tayin ettiği komutanına bu tür bitkileri yok etmesini yasaklamıştır.

Kimi ilim adamları bu durumda bile ağaçları sökmeyi veya hurmaları yakmayı kerih görmüşlerdir. Örneğin; Evzâî, Leys b. Sa'd ve Ebû Sevr gibi bir grup İslam âlimi, ağaçlara olduğu gibi meyvelere de zarar vermenin yasak olduğunu savunmaktadırlar. Onlar bu hükmü

⁵⁷ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, IV, 126; Vâkidî, *Megazi*, III, 929.

⁵⁸ İbn Hişam, *es-Siretü'n-nebeviyye*, IV, 126; Vâkidî, *Megazi*, III, 929. Ayrıca bk. Ebû Yusuf, *er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâî*, s. 85.

⁵⁹ Ebû Yusuf, *er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâî*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Efgâni, Beyrut, ts. s. 85; Şâfiî, *el-Ümm*, Beyrut 1393, IV, 244; VII, 356; Tirmizî, *Siyer* 4, n. 1552; İbn Arabî, *Tefsîr*, IV, 209; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 8; İbnü'l-Cevzi, *et-Tahkik fî ehâdisi'l-hilâf*, Beyrut 1415, II, 344-345; İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, X, 495, 501; Mübârekfûri, *Tuhfetü'l-ahvezi*, Beyrut, ts. V, 133.

⁶⁰ İbn Kudâme el-Makdisî, *Muğni*, X, 501.

Hız. Ebû Bekir'in verdiği direktifin kelime anlamına dayandırmışlardır.⁶¹ Sözelimi bu âlimlerden Evzâî, "Hz. Ebû Bekir, meyve veren ağaçların kesilmesini veya yapılı bir binanın yıkılmasını yasakladı ve kendisinden sonra Müslümanlar bununla amel etmişlerdir"⁶² demektedir. Aslında bu talimat kesin bir delildir. Çünkü halife, peygamber olmazdan önce ve sonra daima yanında bulunduğu Hz. Muhammed'in hüküm ve prensiplerine dayanmayan bir buyruk vermezdi.

b. Bu tür bitkileri yok etmek caizdir. Bu görüş, İmam Mâlik, İmam Şafii, İshak b. Râhûye ve İbn Münzir'in görüşüdür. Abdullah b. Hasan da düşman arazisinde ağaçların kesilip yakılmasında bir sakınca görmemektedir.⁶³

Şafii "düşman topraklarında yakmak, ağaçları kesmek ve meyveleri koparmakta sakınca yoktur"⁶⁴ der ve Ebû Bekir'in konu ile ilgili emrini şu şekilde yorumlar: "Hz. Ebû Bekir'in ağaçların kesilmemesi yönündeki emirleri, onun Hz. Peygamber'den Şam şehirlerinin Müslümanlar tarafından fethedileceğini bildirmiş olmasından dolayıdır. Kesmek ve kesmemek mubah olunca o kesilmesini haram gördüğü için değil de, Müslümanların menfaatini düşünerek kesmemeyi tercih etmiştir. Çünkü Ebû Bekir Nadir, Hayber ve Tâif'in yakılmasında Hz. Peygamber ile beraber olmuştur".⁶⁵ Şafii *Ahkâmü'l-Kur'an*'ında Hz. Peygamber'in ağaçları hem kestiğine hem de kesmediğine dair rivayetler ve deliller olduğunu belirtmektedir.⁶⁶ Ahmed b. Hanbel ise "bazı yerlerde buna mecbur olabilirler; fakat boş ve manasız yere yakılmaz" demektedir. İshak b. Râhûye "yakmak (ve yıkmak), düşmanı şayet daha çok yıldıracaksa sünnettir"⁶⁷ şeklinde bir hüküm bildirmektedir.

Ağaçları kökten sökmenin veya yakmanın, binaları yıkmanın meşru olduğu fikrinde olan âlimlere göre, düşman askerlerinin mora-

⁶¹ Tirmizî, *Siyer* 4, n. 1552; Hattâbî, *Meâlimü's-sünen şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd*, thk. Abdüsselâm Abdüşşafii Muhammed, Beyrut 1411/1991, II, 228; Emir es-San'ani, *Sübülü's-selâm*, thk. Muhammed Abdülaziz el-Hülî, Beyrut 1379, IV, 51; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr şerhu Münteka'l-Ahbâr min ehâdisi Seyyidi'l-Ahyâr*, Beyrut, ts. VII, 251. İbn Hazm, Ebû Bekir'in bu emirleri ile amel edilmediğini ve savaşlarda meyveli ağaçların kesilmesinin caiz olduğunun söylendiğini bildirmektedir. bk. İbn Hazm, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, Kahire 1404, II, 229.

⁶² Tirmizî, *Siyer* 4, n. 1552 (IV, 122); Mübârekfûri, *Tuhfetü'l-ahvezi*, V, 133. Ayrıca bk. Ebû Yusuf, *er-Redd alâ Siyeri'l-Evzâî*, s. 85.

⁶³ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, VI, 487, n. 333155.

⁶⁴ Şafii, *el-Ümm*, Beyrut 1393, IV, 244. Başka silah ve vasıtalarla zafer kazanılması mümkün olabilecekse, ateşli silahlar kullanmak, İmam Şafii, Mâlik ve Süfyan es-Sevri tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Hz. Ömer ve bazı sahâbiler göre düşmanı ateş ile yakmak ve ona ateş atmak uygun değildir. Ama düşman bunu kullanırsa aynı şekilde karşılık verilebilir. bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 447.

⁶⁵ Şafii, *el-Ümm*, VII, 356.

⁶⁶ Şafii, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Abdülgani Abdülhâlik, Beyrut 1400, II, 44-45.

⁶⁷ Tirmizî, *Siyer* 4, n. 1552.

lini bozmak, başlı başına bir amaçtır.⁶⁸ Onlar bu konuda şu ayetin açık anlamına dayanır ve fikirlerini bununla desteklerler:

"Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık (çekmeleri), kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı muvaffakiyete erişmeleri (gibi hiç bir hal ve hareket) yoktur ki mukabilinde kendileri için bu sebeple iyi bir amel yazılmış olmasın".⁶⁹

Fakat Hz. Peygamber'in bazı tavsiyelerinde yer alan, "harbe fiilen girmedikleri takdirde"⁷⁰ ve benzeri kullanmış olduğu istisna ifadelerinden asıl hedefin kırıp yakmadan, öldürmeden sonuca ulaşmak olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ali'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber ağaçların ancak savaştan alıkoyması veya düşmanla arada engel olması durumunda yani orduya yol açmak için kesilmesine izin vermiştir.⁷¹ Mesela düşman, ormanın varlığıyla pozisyonunu kuvvetlendirmekte ve yenilmez bir güç kazanmakta ise, böyle bir durumda ister istemez, askeri sebepler ortadaki yasağı kaldırır ve ormana müdahale edilmesi zorunlu olur. Başka bir ifade ile "malın bir kısmını, kalanın salâhı için telef etmek maslahattır. (Bu) şer'an caiz ve aklen de gereklidir".⁷²

Burada belirtilmesi gereken bir husus da Benî Nadir'in, İslamiyet'i yok etmek için Hz. Peygamber'e suikast düzenlemiş olması ve Resul-i Ekrem'in de bundan haberdar olarak onları on beş gün muhasara etmesidir. Hz. Peygamber savaş taktiği olarak bir kısım hurma ağaçlarını kestirmiş ve böylece süratle savaş alanını temizleyerek düşmanın bu ağaçları pusu olarak kullanmalarına imkân vermemiştir.⁷³ Nitekim "Herhangi bir hurma ağacını kestiniz yahut kökleri üstünde dikili bıraktınızsa (hep) Allah'ın izniyledir"⁷⁴ ayeti de bu şekilde yorumlanmıştır.⁷⁵

⁶⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, IV, 244; VII, 356; Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I, 43-44; İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, X, 495, 501. Nevevî'ye göre ağaçları kökten sökmenin veya yakmanın, binaları yıkmanın meşru olduğu fikrinde olanlar Abdurrahman b. Kasım, Nâfi', Mâlik, Sevrî, Ebû Hanife, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshak ve âlimlerin çoğunluğudur. Caiz görmeyenler ise Hz. Ebû Bekir, Leys b. Sa'd, Ebû Sevr ve Evzâi'dir. bk. Nevevî (ö. 676/1277), *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim*, Beyrut 1392, XII, 50.

⁶⁹ Tevbe, 120.

⁷⁰ Örneğin Hz. Peygamber bir tavsiyesinde, "harbe fiilen girmedikleri takdirde çiftçilerin öldürülmemesi" de yer almaktadır. bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 91.

⁷¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 90.

⁷² İbn Arabî, *Tefsîr*, IV, 210; Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 8.

⁷³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. Es-Seyyid Şerefüddin Ahmed, Darü'l-fikr, 1395/1975, I, 240-242; Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I, 52-53.

⁷⁴ Haşr, 5.

⁷⁵ Kurtubî, *Tefsîr*, XVIII, 8; Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, IV-XII, Ankara- 1981, X, 167.

Bu duruma göre, düşmanın moralini kırmak, zaferin çatışmaya hiç girmeden veya bir an önce ve daha az can ve mal kaybıyla gerçekleşmesini sağlamak amacıyla ekinler, meyve ağaçları ve diğer tarım ürünleri tahrip edilebilir. Aksi bir hareket hoş görülmemiştir.⁷⁶

Haşr süresinde geçen "line" kelimesine verilen mana ile bazı hadis, siyer ve megazî kitaplarında yer alan konuyla ilgili rivayetlerden⁷⁷ Hz. Peygamber'in kestirdiği ağaçların ekonomik değerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁸ Bu kesme işleminin sebebi, Yahudilerin iddia ettikleri gibi bir ifsat olmayıp,⁷⁹ stratejiktir.⁸⁰ Serahsî'nin de isabetle belirttiği gibi, "İnsanlar, bu eşyadan daha çok saygıya layık iken müşriklerin gücünü kırmak için insanın öldürülmesi caiz olduğuna göre onlardan daha değersiz olan binaları yıkmak ve ağaçları kesmek evleviyetle caiz olur".⁸¹ İbnü'l-Hümâm'a göre de kesip yakmanın caiz olmasının nedeni, Allah'ın düşmanlarını zelil (helak) etmek ve kuvvetlerini kırmaktır. Bu durumda yakmak ve ağaçları kesip ziraî mahsulleri ifsat etmek mümkündür. Fakat böyle bir tasarrufta bulunmadan da zafer elde edilebileceği zannı galibi varsa bu yapılmaz.⁸² Bundan "düşmanların, şayet hurma ve ağaçlıkları varsa ve savaş için her türlü faydayı sağlıyorlarsa imha edilir. Böyle bir faydayı sağlamıyorlarsa yakılmaz, imha edilmezler"⁸³ genel hükmü çıkarılmıştır. Zira bu konuda aşırı gidenler hakkında bir ayette "O bir iş başına geçti mi yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır"⁸⁴ buyrulmaktadır. Bu duruma göre, Hz. Peygamber'in bu minval üzere yapmış olduğu uygulamaların doğal ve fizikî yapıda bir bozulma meydana getirecek nitelikte olmadığı anlaşılmaktadır.

İbnü'l-Münîr, düşmanı korkutmak ve odunundan yararlanmak gibi maslahat düşüncesiyle ağaçların kesilmesi caiz, boşuna ve ifsad amacıyla kesilmesinin ise terk edilmesi gereken bir münker olduğunu belirtmektedir.⁸⁵

⁷⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, II, 8; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-minhâc*, Dar'ü'l-fikr, ts. IV, 226; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 447; İbn Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni*, X, 501.

⁷⁷ İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, VI, 487, n. 333156; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 84; Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr*, I, 52.

⁷⁸ Zühri'ye göre "acve" denilen hurmanın iyi cinsi hariç, diğer hurma ağaçları kesilebilir. Bk. Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr*, I, 52.

⁷⁹ İbn Hişam, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, III, 200; Ebü Dâvûd, *el-Merâsil*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1408/1988, I, 254; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 182, 355.

⁸⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 84; a.mlf., *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 182, 359.

⁸¹ Serahsî, *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr*, I, 43.

⁸² İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef*, VI, 487, n. 333156.

⁸³ Mâverdî, *el-Ahkamü's-sultaniyye*, Beyrut-1410/1990, s. 108-109.

⁸⁴ Bakara, 2/205.

⁸⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, V, 274

Nevevî, Mescid-i Nebevî'nin bulunduğu yerdeki ağaçların kesildiğinin bildirildiği rivayetin şerhinde şunları söyler: "Odununu kullanmak, yerine başkasını dikmek, bir şeyin üzerine düşüp de ona zarar vermesinden korkulması, yerine mescit yapılacak olması, düşmanı mağlup etmenin başka türlü mümkün olmaması -çünkü ağaçların kesilmesinde düşmanı kırmak, öfkelenmek, zayıflatmak ve zelil kılmak söz konusudur- gibi ihtiyaç ve maslahata bağlı olarak meyveli ağaçların kesilmesi caizdir".⁸⁶

Bütün bu rivayetlerden ve değerlendirmelerden anlaşılmaktadır ki, düşmanın meyve ağaçlarını kesmek ve hububatını yakmaktaki amaç insanı korumak, daha fazla kan dökülmesini önlemek ve düşmanı teslim olmaya zorlamaktır. Bu gerekçe ile olmalı ki, yukarıdaki rivayetlerde yer alan söz konusu ağaçlar hakkındaki emir tam anlamıyla gerçekleştirilmemiştir. Ancak, Müslümanların blöf yapmadığını gören düşman, henüz pek az asma sökülüşken, bundan vazgeçilmesi için onlara yalvar yakar olmuşlardır.

Sonuç

Tarihin hemen hiçbir devrinde fertler arasında mücadele ve çarpışma eksik olmamıştır. Fertler arasında olduğu gibi toplumlar arasında da çıkarlar, dolayısıyla anlaşmazlıklar her zaman için söz konusu olmuştur. Savaş adı verilen bu çarpışmaların çoğu zaman çıkış sebepleri, cereyan şekilleri ve sonuçları çok vahşicedir.

İslam, savaş kararı alındıktan sonra bile savaşın en az zararlı sonuçlanması için -hangi safhasında olursa olsun- her şeyden önce mutlaka barış yollarının aranmasını istemiştir. Allah ve Resûlü Müslümanların savaş hususunda uymaları gereken ölçüler ortaya koymuşlardır. Bu ölçülere göre, savaşta sivil halkın canına ve malına dokunulmaz, yağma yapılmaz, esirlere kötü muamele ve işkence yapılmaz. Ölülerin uzuvları kesilmez, savaş öncesinde ve sonrasında talana izin verilmez. Şahsi çıkar, ırk asabiyeti, maddi menfaat, öç alma duygusu, sömürü gibi insanlık dışı duygular etkili olmaz. Savaş esnasında, zorunluluk arz etmedikçe düşmana ait olan hayvanlar, ağaçlar, ziraat alanları; evler ve kilise, havra, cami gibi sivil ve dini mekânlara zarar vermek amaç olarak düşünülmemiştir.

Bazı hallerde ise, yukarıda tespit edilen genel kuralların dışına çıkılmasına müsaade edilmiştir. Bunlar zorunluluk halleri olup; düşman tarafındaki ağaçlar veya binaların düşman için saklanma yeri ve İslam ordusunu yıpratma aracı olarak kullanıldığında, askeri bir zorunluluk yani bir savaş stratejisi olarak, maksadı aşmamak üzere, bunları yıkma ve yakma şeklindeki bir harekete müsaade edildiği görülmektedir.

⁸⁶ Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîh-i Müslim*, V, 7.

Hz. Peygamber ve onun yakın arkadaşlarının takip ettikleri savaş stratejileri hakkında elde edebildiğimiz rivayetlerden çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise; düşmanın direncini kırmak ve zafer elde etmek için savaş vasıtalarından herhangi birinin kullanılabilmesi; her türlü silaha, bu arada düşmanlar sahip olduğu için düşmanın sahip olduğu silahlardan daha tesirli olanlara sahip olunabileceğidir. Hatta caydırıcı olabilmek için konvansiyonel, nükleer ve biyolojik silahlar edinilebilir. Ancak Müslümanlar, gerekmedikçe bir savaşta kitle imha silahlarını, doğal ve fizikî yapıda değişikliklere yol açabilecek teknikleri -daha büyük bir zararı önleme amacı dışında- ilk kullanan taraf olmamalıdır. Zira doğal ve fizikî yapıyı geri dönüşü olmayan bir şekilde etkileyecek, ekolojik dengeyi alt üst edecek, tüm dünyayı yaşanmaz hale getirecek türde silahların kullanılmasını İslam'ın müsamaha ile karşılamayacağı açıktır. Haklı haksız ve zalim mazlum ayırımı yapmadan, kullanıldığı bölgedeki bütün insan ve diğer canlıları yok edebilecek silahların kullanıldığı bir savaş, kuralsız ve ahlaksız bir savaş olacağından, böyle bir savaş türünün İslam tarafından tasvip görmesi düşünülemez.

Netice olarak, Hz. Peygamber uygulamalarıyla dini ve kültürel varlıklar, mamur yerler harap olmadan, kısacası dünya ateşe verilmeden de savaşın olabileceği göstermiştir.